

19.11.2018

CHECK AGAINST DELIVERY

Ulkoministeriön valtiosihteeri Matti Anttosen
puhe Paasikivi-Seuran 60-vuotisjuhlassa 19.11.2018:

Suomen ulkopolitiikan pitkä linja – alueellinen integraatio ja monenkeskisen järjestelmän puolustaminen

Kiitos kutsusta tulla puhumaan Paasikivi-Seuran
60-vuotisjuhlaan.

Kiitokset seuralle työstä, jota teette suomalaisen
ulkopoliittisen keskustelun edistämiseksi.

Teidänkaltaisianne toimijoita tarvitaan, kun maailma ja sen
tapahtumat ovat yhä vahvemmin läsnä jokaisen
suomalaisen elämässä.

Meidän pitää samaan aikaan hahmottaa, mihin olemme
menossa ja mitkä ovat ratkaisuja vaativia kysymyksiä.

Tarvitsemme keskustelua siitä, mitä Suomena ja EU:n sekä
maailmanyhteisön jäsenenä voimme tehdä.

Laaja kansalaiskeskustelu ja sen pohjalta syntyvä
ymmärrys tilanteesta ja ratkaisuvaihtoehdoista auttavat
päätöksentekijöitämme. Kansalaiskeskustelu tekee

päätöksiämme ymmärrettävimmäksi myös maamme rajojen ulkopuolella.

60 vuotta on ihmisen elämässä pitkä aika. Satavuotiaalle isänmaallemme se on reilusti yli puolet itsenäisyytemme vuosikymmenistä.

Paasikiviseuran syntyvaiheessa 1950-luvun loppupuolella elimme ulkosuhteissamme murrosvaihetta.

Jälleenrakennuskausi ja sotakorvausten aika olivat ohi. Porkkalan palautus 1956 oli palauttanut koko valtioalueemme omaan hallintaamme.

Suomesta oli tullut Pohjoismaiden neuvoston jäsen 1955 joulukuussa. Vuotta aiemmin oli luotu yhteiset työmarkkinat ja sovittu passivapaudesta.

Ulkomaankaupan säännöstely oli isolta osin purettu 1957. Rooman sopimuksella perustettu Euroopan talousyhteisö oli aloittanut toimintansa vuoden 1958 alussa.

Suomi oli hyväksytty YK:n jäseneksi aivan 1955 lopussa. Jo seuraavana vuonna osallistuimme ensimmäiseen rauhanturvaoperaatioon Siinailla.

Suomen kannalta merkittäviä kehityskulkuja.

Suomen rooli kansainvälisessä taloudessa on rakentunut vahvasti metsän ja metsätuotteiden varaan. Pohjanlahden rannikkokaupungit vaurastuivat aikoinaan tervakaupalla. Sittemmin maahamme syntyi mittava saha- ja paperiteollisuus. Markkinat näille tuotteille löytyivät pääosin läntisestä Euroopasta.

60 vuotta sitten metsäteollisuuden osuus viennistämme oli yli 80 prosenttia. Suurin osa muusta teollisesta toiminnasta mielsi itsensä joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta kotimarkkinateollisuudeksi. Maa- ja metsätaloudessa työskenteli kolmannes työvoimasta.

Tärkein vientimaamme Iso-Britannia jäi Euroopan talousyhteisön ulkopuolelle. Sen ympärille syntyi vain teollisuustuotteiden vapaakauppaa tavoitteleva joukko

maita. Suomen kannalta olennaista oli, että tärkeimmät kilpailijamaamme metsäteollisuustuotteiden alalla Ruotsi ja Norja olivat mukana tässä Euroopan vapaakauppa-alueen muodostaneessa (EFTA) joukossa.

Suomen oli löydettävä ratkaisu, joka toisaalta varmistaisi metsäteollisuutemme kilpailuasemat Ison-Britannian markkinoilla, antaisi riittävää suojaa muulle teollisuudellemme ja maataloudellemme, ja samalla ei haittaisi idänkauppaamme tai suhteitamme Neuvostoliittoon.

Ratkaisuksi löytyi EFTA:n liitännäisjäsenyys, jonka puitteissa sitouduimme samaan tullien alentamiseen kuin EFTA:n muutkin jäsenmaat. Neuvostoliitto sai samassa yhteydessä tullivapaan pääsyn Suomen markkinoille.

EFTA-maiden markkinoiden avautuminen antoi sysäyksen ulkomaankauppaamme monipuolistumiselle. Ruotsin merkitys kauppakumppaninamme alkoi kasvaa.

Suomalaisyritykset aloittivat laajentumisensa maamme rajojen ulkopuolelle. Samaan aikaan varsinkin ruotsalainen teollisuus alkoi investoida Suomeen. Esimerkkeinä näistä

ovat Kone oy:n tekemä Asean pohjoismaisen hissiliiketoiminnan osto, ja Saab-Valmetin autotehtaan perustaminen Uuteenkaupunkiin. Molemmat tapahtuivat 1968.

Ruotsalaisyritysten investointejakin suurempi vaikutus naapurillamme oli mittavan muuttoliikkeen ansiosta. Enimmillään muuttajia oli 1968–1969, jolloin nelisenkymmentä tuhatta suomalaista muutti Pohjanlahden taakse leveämmän leivän perässä. Muuttoa helpotti se, että muuttaja ei tarvinnut sen enempää passia kuin työlupaakaan.

Nyt vastaavassa tilanteessa ovat monet itäisen ja kaakkoisen Euroopan maat samalla kun Suomi on muuttunut maastamuuttomaasta maahanmuuttomaaksi.

Siinain operaatio ei jäänyt viimeiseksi rauhanturvaoperaatioksi. Kaikkiaan niihin on viimeisen 60 vuoden aikana osallistunut noin 50 000 suomalaista miestä ja naista.

Myös muutoin kansakuntamme alkoi katsoa omaa lähialuettamme kauemmaksi. 1960-luvulla YK:n rooli ulkopolitiikassamme ja kansalaiskeskustelussa oli varmaan näkyvämpi kuin milloinkaan. Kiinnostusta eväti varmasti vähentäneet spekulatiot suomalaisen diplomaatin mahdollisuuksista nousta YK:n pääsihteeriksi.

1960-luvun puolivälissä alkoi suomalainen kehitysyhteistyö, kun vielä vähän aikaa sitten itse ulkomaista apua saanut maa perusti Ulkoministeriöönsä kehitysyhteistyötoimiston.

Ranskan presidentti de Gaulle oli 1963 torpannut Ison-Britannian EEC-jäsenyyshaaveet. Ranskan presidentinvaihdon jälkeen tilanne muuttui, ja Ison-Britannian lisäksi EFTA-maista myös Tanska ja Norja ottivat tavoitteekseen Talousyhteisön jäsenyyden. Muille EFTA-maille riitti EEC:n kanssa solmittava vapaakauppasopimus taloudellisten etujen varmistamiseksi.

Suomella oli käsillä sama tilanne kuin kymmenen vuotta aiemmin: Miten varmistamme kilpailuasetelmamme ja toisaalta sen, että ratkaisusta ei aiheudu ongelmia

idänsuhteillemme?

Itse neuvottelut sujuivat varsin hyvin. Suurin pettymys Suomen kannalta oli Brysselin halu suojata omaa paperiteollisuuttaan, mikä johti pitkiin siirtymäkausiin paperituotteiden tullien alentamisessa. Jopa Iso-Britannia ja Tanska joutuivat ottamaan uudelleen tullit käyttöön paperituotteillemme.

Sopimuksen sisäinen hyväksymisprosessi oli mutkikkaampi ja keskustelu kärjekkäämpää. Kansalaisten ja poliitikkojen suuri enemmistö kuitenkin katsoi, että isänmaan etua edistettiin parhaiten avaamalla entistä laajemmin Talousyhteisön markkinat suomalaiselle teollisuudelle. Toki samalla huolehtien herkkien alojemme suojaamisesta.

Neuvostoliitossa hanketta katseltiin epäluulolla. Neuvostoliiton osuus ulkomaankaupastamme oli 1960-luvulla pienentynyt verrattuna edelliseen vuosikymmeneen. Kauppavaihdon kasvun esteenä oli se, että Neuvostoliitosta ei helposti löytynyt vientikelpoisia tuotteita. Lisäksi tuontienergian hinta oli ennen öljykriisiä varsin matala.

Tälläkin kertaa kauppapoliittinen ratkaisu löytyi idänkauppaa helpottavasta ratkaisusta. Suomi ja Neuvostoliiton ympärilleen rakentama taloudellisen avun neuvosto (SEV) neuvottelivat yhteistyösopimuksen, minkä lisäksi Suomi neuvotteli vapaakauppasopimukset (KEVSOS-sopimukset) useimpien ns. pienten sosialistimaiden kanssa.

Paradoksaalisesti neuvostoliittolaisten huolet kaupan kehityksestä ratkesivat liki samaan aikaan Lähi-idässä alkaneen sodan ansiosta. Sodan seurauksena öljyn hinta moninkertaistui. Samalla energiakysymykset nousivat kansainvälisen politiikan keskiöön. Suomi ja muut kuluttajamaat pyrkivät vähentämään riippuvuutta öljystä siirtymällä käyttämään muita polttoaineita.

Öljyntuottajamaissa kasvaneita tuloja käytettiin niin sisä- kuin ulkopolitiikankin välineinä.

Suomen ja Venäjän kaupalle öljyn korkeampi hinta merkitsi mahdollisuuksia vientimme kasvattamiseen. 1970-luvun puolivälistä alkanut vuosikymmen oli idänkaupan "kultainen" vuosikymmen, jolloin Neuvostoliiton osuus nousi

korkeimmillaan yli neljännekseen ulkomaankaupastamme. 1980-luvulla tultiin sitten jälleen alas öljyn hinnan mukana.

Kauppavaihtomme riippuvuus öljyn hinnasta on jatkunut myöhemminkin. Itse olen päässyt omina työvuosinani todistamaan neljää öljyn hinnasta johtuvaa kauppamme romahdusta. Viideskin tulee, mutten tiedä milloin.

1980-luvulla syntyi nykyinen kansainvälinen ympäristöpolitiikka. 1987 hyväksyttiin Montrealin pöytäkirja, joka on ollut menestyksekkäimpiä kansainvälisiä ympäristösopimuksia. Sen avulla on merkittävästi vähennetty otsonikerrosta vahingoittavien aineiden käyttöä ja saatu otsonikerros toipumaan. Eurooppalaisessa keskustelussa keskeinen ympäristöongelma olivat hiilenpolton aiheuttamat happosateet. Nämäkin ongelmat on sittemmin varsinkin EU-alueella saatu hallintaan vähentämällä hiilen käyttöä ja puhdistusteknologiaa parantamalla.

Myös ilmastopolitiikassa otettiin ensimmäisiä askeleita, kun 1988 perustettiin tänäkin syksynä raportillaan näkyvyyttä

saanut IPCC. Kesti kuitenkin vielä kymmenen vuotta, ennen kuin Kioton sopimuksessa ilmastomuutos nousi suurten globaalien kysymysten joukkoon ja valtiot oikeasti sitoutuivat aloittamaan päästöjen vähentämisen.

Euroopan yhteisössä ryhdyttiin 1980-luvun alussa suunnittelemaan integraation syventämistä. Pelkkä tavaroiden vapaakauppa tai yhteinen maatalouspolitiikka eivät enää riittäneet, kun siirryttiin kohti palveluyhteiskuntaa. Syntyi sisämarkkinaohjelma, jonka tavoitteena oli poistaa kaikki fyysiset, tekniset ja verotukselliset esteet vapaalta liikkuvuudelta vuoteen 1992 mennessä. Yhteisön toimivaltaa laajennettiin mm. sosiaali- ja ympäristöpolitiikan alalla.

Suomen, samoin kuin muidenkin EFTA-maiden oli löydettävä ratkaisu, joka varmistaisi kilpailukykyämme. Aika uudenlaisen ratkaisun etsimiselle oli otollinen. EY:n puolella haluttiin keskittyä sisämarkkinaohjelmaan ja välttää samanaikaisesti uusia jäsenyysneuvotteluita.

Neuvostoliitossa oli alkanut uudistusprosessi ja myös se haki yhteistyösuhdetta EY:n kanssa. Niiden välinen

yhteistyösopimus allekirjoitettiin vuonna 1989.

Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välinen liennytykskausi paransi yleistä poliittista ilmapiiriä. Suomen osalta Neuvostoliiton uudistukset helpottivat poliittista yhteistyötä. Talouden alalla yksityiset investoinnit yhteisyritysten muodossa tulivat mahdollisiksi. Matkailu alkoi kasvaa. Neuvostoliitossa oli myös pyrkimyksiä clearing-kaupasta luopumiseen, mutta näin radikaalit muutokset tyrmättiin Suomen puolelta.

EU:n kanssa etenemistavaksi löydettiin malli, jossa EFTA-maat pääsivät osallistumaan EU:n sisämarkkinoille, ilman että ne saattoivat suoraan osallistua sisämarkkinasäännöistä päättämiseen. Yhteinen maatalouspolitiikka jätettiin yhteistyön ulkopuolelle.

Neuvotteluprosessi ei ollut helppo. Vaikeuskerrointa loi loppumetreillä se, että Sveitsi hylkäsi sopimuksen kansanäänestyksessä, minkä vuoksi sopimus tuli voimaan vasta 1994 alussa, vaiheessa, jolloin Suomen EU-jäsenyysneuvottelut olivat jo pitkällä. ETA-vaihe oli kannaltamme hyödyllinen siksikin, että sovelsimme suurta osaa EU:n lainsäädännöstä jo ennen jäsenyyttämme.

Ymmärsimme myös, että on parempi päästä vaikuttamaan unionin lainsäädäntöön ja sitä sitten noudattaa, kuin noudattaa lainsäädäntöä ilman, että siitä oikeasti pääsee päättämään. EU, sen instituutiot ja päätöksenteko alkoivat tulla tutuksi ainakin poliittiselle johdolle ja virkamiehille.

1980–1990-lukujen vaihteessa tapahtui Suomen kannalta muutakin mielenkiintoista kuin em. uusi vaihe integraatiohistoriassamme.

Ensin purkaantui Neuvostoliiton ympärille rakentunut liittojärjestelmä eli Varsovan liitto ja SEV. Tuossa vaiheessa pääsimme hetken aikaa oikeasti hyötymään noista 1970-luvulla neuvotelluista KEVSOS-sopimuksista tilanteessa, jossa EU ja EFTA-mailla ei vielä vastaavia sopimuksia entisten SEV-maiden kanssa ollut.

Baltian maiden palauttaessa itsenäisyytensä syksyllä 1991 jatkoi Suomi niiden kohdalla Neuvostoliiton kanssa käytössä ollutta tullitonta kauppaa.

EU-jäsenyysneuvotteluissa asetimme tavoitteeksi vapaakaupan jatkumisen Baltian maiden kanssa.

Tullitonta kauppaa ehdittiin jatkaa vähän aikaa myös Neuvostoliiton jälkeen itäiseksi naapuriksemme tulleen Venäjän federaation kanssa. Venäjä kuitenkin halusi jo syksyllä 1992 irtisanoa sopimuksen ja tulliton kauppamaidemme välillä päättyi 1993 alkupuolella.

Rautaesiripun katoaminen mahdollisti myös uudet alueelliset yhteistyökuviot.

Rovaniemellä 1991 pidetyssä ensimmäisessä arktisten maiden ympäristöministerikokouksessa luotiin joukko työryhmiä, joiden muodostaman rungon pohjalta viisi vuotta myöhemmin perustettiin Arktinen neuvosto, jonka puheenjohtajana Suomi parhaillaan toimii. Neuvoston käsittelemien asioiden aihepiiri on laajentunut. Esimerkiksi meneillään olevalla puheenjohtajakaudella mukaan on tullut meteorologinen yhteistyö. Taloudellisen toiminnan edellytyksiä tarkastelemaan on syntynyt Arktinen talousneuvosto.

Tavoitteenamme on myös ensimmäisen Arktisen

huippukokouksen järjestäminen vielä ennen puheenjohtajuutemme loppua. Sen avulla neuvoston kahdeksan jäsenmaata voisivat alleviivata haluaan ja kykyään huolehtia arktisesta alueesta.

Vuonna 1992 perustettiin Saksan ja Tanskan ulkoministerien aloitteesta Itämeren valtioiden neuvosto edistämään alueen demokraattista ja taloudellista kehitystä.

Seuraavana vuonna Kirkkoniemessä perustettiin Barentsin Euro-arktinen neuvosto, jonka rinnalla toimii Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän pohjoisten alueiden edustajista koostuva Barentsin alueneuvosto.

Suomen EU-jäsenyyden ensimmäisinä vuosina tuli selväksi, että Unionilla oli varsin ohuet suhteet Venäjään, josta oli tullut myös Unionin itänaapuri jäsenyytemme myötä. Ennen 1997 sopimus pohjana oli vain tuo 1989 solmittu yhteistyösopimus. Mielestämme tarvittiin rakenne, jonka avulla voitiin ratkaista rajoja ylittäviä kysymyksiä, jotka koskivat esimerkiksi ympäristöä, terveydenhoitoa ja liikennettä. Tästä ajattelusta syntyi EU:n pohjoisen ulottuvuuden politiikka.

Vuoden 1995 alusta alkanut EU-jäsenyys merkitsi Suomelle paljon enemmän kuin edelliset askeleet FinnEFTA, EEC vapaakauppasopimus tai ETA. Suomelle EU on myös turvallisuusyhteisö. Haluamme vahvistaa unionin yhteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa.

Suomi on tukenut unionin laajentumista. Kokemuksemme eteläisten naapureidemme Viron, Latvian ja Liettuan jäsenyyden vaikutuksista ovat olleet myönteiset. Samalla kun ne ovat kasvaneet ja kehittyneet, niistä on tullut meille tärkeitä poliittisia ja talouskumppaneita. Esimerkiksi Suomen vientimarkkinana Baltian maat ovat liki yhtä suuri kuin Venäjä, joka on BKT:ltaan yli kymmenen kertaa suurempi. Sisämarkkinoilla eli tavaroiden, palveluiden, pääoman ja työvoiman vapaalla liikkuvuudella on merkitystä.

EU-jäsenyytemme mukanaan tuoma kaupan ja muun taloudellisen kanssakäymisen vapauttaminen ei rajoitu Unionin sisämarkkinoihin ja niiden kehitykseen. Unioni on

tällä hetkellä globaalisti se toimija, joka on yrittänyt tehdä töitä Maailman kauppajärjestön WTO:n puitteissa monenvälisen kaupan vapauttamisen eteen.

Tulokset ovat järjestön jäsenistön passiivisuuden vuoksi jääneet viime vuosina laihoiksi. Tämän vuoksi unioni on panostanut kahdenvälisen vapaakauppasopimusten neuvottelemiseen keskeisten kumppaneiden kanssa.

Sopimus Etelä-Korean kanssa on lisännyt merkittävästi kauppavaihtoaamme. Sopimusta Kanadan kanssa sovelletaan unionin kompetenssia koskevilta osiltaan. Sopimukset Japanin, Vietnamin ja Singaporen kanssa odottavat voimaantuloaan.

Neuvottelut ovat kesken mm. Intian, Mercosurin, Chilen, Australian, Uuden Seelannin, Indonesian ja monien Afrikan maiden kanssa. Suomen kannalta unionin linja on luontevaa jatkoa viimeiset 60 vuotta harjoittamallemme kauppapolitiikalle.

EU on keskeinen toimija kansainvälisessä myös ilmasto- ja

kehityspolitiikassa. Ilmastokysymykset eivät ole vain ympäristökysymys, vaan sillä on ennusteiden mukaan myös vaikutusta turvallisuuteemme.

Unioni jäsenmaineen on maailman suurin kehitysavun antaja. Apu yhdessä edellä mainitun kaupan ja investointivirtojen vapauttamiseen tähtäävän työn kanssa on vahva instrumentti, jonka avulla voidaan tukea esimerkiksi Euroopalle tärkeän eteläisen eteläisen naapurimme Afrikan taloudellista ja yhteiskunnallista kehitystä.

Unionin reilut kymmenen vuotta sitten tekemät ns. 2020-päätökset kasvihuonekaasupäästöjen vähentämisestä ja uusiutuvan energian käytön lisäämisestä ovat tuottaneet tulosta. Esimerkiksi Suomelle asetettu tavoite nostaa uusiutuvan energian osuus 38 prosenttiin energiankulutuksestamme on jo toteutunut. Emmekä ole yksin, sillä jo yli kymmenen jäsenmaata oli saavuttanut tavoitteensa samoin reilusti etuajassa.

Suomi kuuluu energia- ja ilmastoasioissa Unionin etujoukkoon. On täysin realistista, että voimme Ruotsin kanssa tulla hiilineutraaleiksi (=hiilipäästöt pienempiä kuin

sidonta) jo 2030-luvulla.

Edellä oli puhetta unionista turvallisuusyhteisönä. Jäsenyytemme aikana EU:n yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on ottanut isoja askeleita. Lissabonin sopimus loi unionille oman ulkoasiainhallinnon, jonka toiminta alkoi 2011 alussa. Brysselin päämajan ohella ulkoasiainhallinnolla on kattava edustustoverkko eri puolilla maailmaa. Ulkoasiainhallinnon ja jäsenmaiden ulkoministeriöiden välistä yhteistyötä pyritään vahvistamaan palkkaamalla jäsenmaiden diplomaatteja määrääjäksi. Tällä hetkellä mm. kolmen unionin edustuston päällikkö on suomalainen.

Edellä on puhuttu rauhanturvasta osana YK-politiikkaamme. Jäsenyytensä alusta alkaen Suomi on pyrkinyt vahvistamaan unionin roolia kriisinhallinnassa. Tässä olemme myös onnistuneet. Aktiivisuudestamme käytännön tasolla kertoo sekin, että väkilukuumme suhteutettuna lähetämme eniten henkilöstöä EU:n siviilikriisinhallintaoperaatioihin.

Yhteistyötä unionin piirissä tarvitaan myös terrorismin torjunnassa. Poliisityön lisäksi tarvitsemme parempaa käytännön yhteistyötä rajavalvonnankin alalla.

Suomi on ollut eturintamassa myös unionin puolustusyhteistyön kehittämisessä. Olemme tyytyväisiä siihen, että käytännön hankkeet rakenteellisen yhteistyön puitteissa alkavat. Lisäksi uskomme, että viime vuonna perustetusta Euroopan puolustusrahastosta ajan myötä muodostuu merkittävä rahoituslähde eurooppalaiselle puolustusalan teknologiahankkeille.

Vaikka EU:n suhteellinen painoarvo globaalilla tasolla on vähentynyt ja vähenee, unioni on monessa keskeisessä kysymyksessä – kauppa, ilmasto, kehitys – edelleen merkittävä tekijä. Näitä asioita me myös unionin jäsenenä haluamme edistää.

Monella muulla sektorilla – ulkopolitiikka, puolustus, maahanmuutto – unionin sisäinen työ on vielä pahasti kesken. Teemme jatkuvasti työtä, jotta politiikka liikkuisi näissäkin asioissa haluamaamme suuntaan.

Integraatiossa olemme päässeet pidemmälle kuin kukaan 60 vuotta sitten odotti. Globaalit haasteet ovat muuttuneet entistäkin monimutkaisemmiksi, eivätkä niitä isotkaan valtiot kuten Yhdysvallat, Kiina tai Intia tai unionin kaltaisetkaan toimijat yksin ratkaise. Monenkeskistä politiikkaa tarvitaan siis enemmän kuin koskaan.

Kiitos vielä kerran mahdollisuudesta puhua tässä 60-vuotisjuhlassa. Toivotan seuralle onnea ja menestystä seuraaviksi vuosikymmeniksi.